

«Тасдиқ мекунам»:

Ректори Донишгоҳи техникии

Тоҷикистон ба номи академик

М.С. Осимӣ д.и.и., профессор

Давлатзода Қ. Қ.

«27»

соли 2023

ТАҚРИЗИ МУАССИСАИ ПЕШБАР

ба диссертатсияи Амирхон Шоххусайн Талбонӣ дар мавзуй «Фалсафаи амалии Қутбиддин Шерозӣ», барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои фалсафа, аз рӯйи ихтисоси 09.00.03 – таърихи фалсафа

Кафедраи фанҳои ҷомеашиносии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ дар асоси ризоияти ректори донишгоҳ диссертатсияи Амирхон Ш.Т.-ро барои таҳлил ва баҳодихии арзиши илмию амалии он қабул намуда, дар асоси пешниҳоди тақризи муқарризи муайянгардида хулосаи зеринро қабул кард:

Фалсафаи амалӣ қисми таркибӣ ва ҷудонашавандаи фалсафа буда, масъалаҳоеро фаро мегирад, ки ба ҳаёти воқеӣ (таҳзиби ахлоқ, тадбири манзил, сиёсати мудун) тааллуқ дошта, аз ихтиёри инсон берун нестанд. Ин бахши фалсафа аз чанд ҷиҳат муҳим ва таҳқиқталаб мебошад:

1. Фалсафаи амалӣ фаъолиятҳои амалии инсонро меомӯзад. Дар доираи ин бахши фалсафа мақсади зиндагӣ, тарзи ташкили ҳаёт, оила, идораи ҷомеа ва роҳҳои дарёфти саодат баррасӣ карда мешавад. Диссертант дуруст қайд менамояд, ки «инсон, танҳо ба талаботи моддию табиӣ қонеъ набуда, балки ҳастӣ, вучуд ва фарҳанги вай ба арзишҳои гуногуни маънавӣ, тахайюлию образӣ ва ҳатто мифологию метафизикӣ низ ниёз дорад. Талаботи маънавӣ дар ҳаёти инсон мавқеи хос дошта, бидуни мавҷудияти онҳо, ӯ моҳияти ҳастии худро аз даст хоҳад дод. Дар робита ба ин, саволе ба миён меояд, ки «Оё, барои инсон наздиктар аз равон, хирад ва эҳсосоти ботиниву зоҳирии вай арзишҳои дигаре вучуд доранд?», «Бидуни шинохти онҳо инсон ба чӣ

табдил хоҳад ёфт?» Посух ба ин гуна саволҳо, яке аз талаботҳои муҳими ҷомеаи муосир буда, омӯзишу баррасии илмии онҳо дар доираи фалсафаи амалӣ хусусияти рӯзмаррагӣ дорад ва аз аҳамияти ҳаётӣ холи нест» (С.4).

2. Дар шароити муосири ҷаҳон кишварҳои абарқудрат бар он мекушанд, ки зимоми қудратро дар ҳама соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ (иқтисодӣ, сиёсӣ ва ҳатто фарҳангӣ) ба дасти худ бигиранд ва кишварҳои ҷаҳони сеюм нусхабардори фарҳанги онҳо бошанд. Дар чунин раванд, нишон додани ҷеҳраи аслии фарҳанги худӣ вазифаи аввалиндараҷаи ҳар як муҳаккиқи соҳаи фалсафа ба шумор меравад. Андешаи диссертант дар мавриди он, ки «ҷиҳати пешгирии ин раванди хатарзо, зарур аст, ки дар шуури мардум ҳисси худогоҳию худшиносӣ ва эҳтиром ба арзишҳои миллӣ ҷой дода шавад. Яке аз василаҳои муҳимтарини мустаҳкам намудани ҳисси миллӣ, аз таҳдиди хурофоту бегонапарастӣ ва бегонашавӣ эмин нигоҳ доштани насли наврасу ҷавон ин таҳқиқу омӯзиш ва муайян намудани арзиши афкори илмии мутафаккирони гузаштаи фарҳанги миллати тоҷик хоҳад буд» (С.6), комилан дуруст мебошад. Зеро худшиносии миллӣ бояд бар омӯзиши андешаҳои фалсафии гузаштагон дорад. Танҳо тавассути андешаҳои фалсафии гузаштагонамон имкони он вучуд дорад, ки ҳалои дар тафаккури ҷавонон мавҷудбударо пур намуд. Дар сурати акс ин холигии фарҳангӣ аз ҷониби фарҳанги бегона пур гардида, охирон ҷойгузини фарҳанги миллӣ мегардад.

3. Дар шароите, ки Ғарб тавассути баровардани ниёзҳои моддии кишварҳои аз лиҳози иқтисодӣ на он қадар рушд карда, ҳар замон кӯшиш дорад, ки дар қолабҳои демократия ва озодӣ андеша ва ахлоқи худро ба ин кишварҳо интиқол диҳад, зарурат ба омӯзиши андешаҳои ахлоқии гузаштагон, чун сипари бозътимод дар баробари андешаҳои бегона, дучанд меафзояд. Масъалаи мазкурро низ, муаллифи диссертатсия асоснок намуда, менависад, ки «арзишҳои фарҳангӣ дар Тоҷикистони муосир ивазшавии талаботро нисбат ба ахлоқ ва фазилатҳои он, фарҳанги одобу муошират, оиладорӣ ва масоили иҷтимоӣ хеле зиёд кардаанд, вале таъсири мутақобилаи ин институтҳои иҷтимоӣ ва нақши созандаи онҳо дар тағйирёбии ҷомеа ва

арзишҳои меҳвари он, то ҳол ба дараҷаи лозимӣ омӯхта нашудааст. Ба андешаи мо, имрӯз зарурати он фаро расидааст, ки масъалаҳои сегонаи зикршуда аз мавқеи илмҳои фалсафӣ, сотсиологӣ, антропологӣ бо диди нав таҳлили интиқодӣ карда шаванд, зеро ҷомеаи муосири Тоҷикистон талаботи рӯзафзо дар масъалаи эҳёи арзишҳои ахлоқӣ, одобу муоширати инсонӣ ва эҳёи арзишҳои фарҳанги оиладорӣ, фарҳанги сиёсӣ иҷтимоӣ ва инсонпарварӣ дорад» (С.7).

Андешаҳои баёншуда киофят мекунанд, ки аҳамияти илмӣ ва амалии мавзӯи рисолаи доктории Амирхон Шоххусайн Талбонро, ки ба таҳлили фалсафаи амалии яке аз мутафаккирони соҳибандешаи тоҷику форс - Қутбиддини Шерозӣ бахшида шудааст, исбот намоем. Муаллифи диссертатсия дар муқаддимаи рисола тибқи муқаррароти расмӣ муҳимияти мавзӯро асоснок кардааст, ки бо он комилан розӣ ҳастем.

Бахши дууми муқаддима дараҷаи омӯзиши мавзӯро фаро мегирад, ки муаллиф бо истифода аз усули сарчашмашиносӣ онро таҳқиқ ва мақсади худро муайян кардааст. Ҷолиб он аст, ки сарчашмаҳо ва асару мақолаҳои таҳқиқоти рабтдошта ба мавзӯ гурӯҳбандӣ ва арзиши ҳар кадоми онҳо нишон дода мешавад, ки мувофиқ ба талаботи таҳқиқоти илмӣ мебошад.

Мақсади таҳқиқ дар рисола мушаххас ва вазифаҳои гузошташуда бо он ҳамоҳанг мебошанд. Навгониҳо ва ҷанбаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда ба мақсади таҳқиқ ва мавзӯи диссертатсия робитаи мантиқӣ дошта, аз муҳтавои қор бармеоянд.

Асосҳои методологии диссертатсияро истифода аз усулҳои герменевтикӣ, муқоисавӣ ва умумимантиқӣ ташкил медиҳад. Таҳлили диссертатсия нишон медиҳад, ки усулҳои зикршуда мувофиқи мақсад истифода гардида, арзиши илмии қорро тақвият додаанд.

Монография, автореферат, мақолаҳои илмии ҷопшуда дар маҷаллаҳои тақризшаванда ва маърузаҳои муаллиф моҳияти диссертатсияро пурра ифода менамоянд. Истинодҳои диссертант ба мақолаҳои илмии худ ба маврид ва мувофиқи матлаб мебошанд.

Қисмати асосии диссертатсияро чор боб ва дуvozдаҳ зербоб ташкил менамояд, ки дар таквияти ягдигар ва алоқамандии мантиқӣ таҳия шудаанд.

Боби аввали диссертатсияро таҳлили «Манбаъҳои назариявӣ ва асосҳои таърихии ташаккули фалсафаи амалии Қутбиддин Шерозӣ» ташкил медиҳад. Дар боби мазкур масъалаҳои мазмуну моҳият ва ҷойгоҳи фалсафаи амалӣ дар сохтори донишҳои фалсафӣ; зиндагинома ва мероси фалсафии Қутбиддини Шерозӣ; асосҳои таърихии фалсафаи амалии Қутбиддин Шерозӣ мавриди муҳокима қарор гирифтаанд, ки ҷолиби диққат мебошад. Диссертант фалсафаи амалиро аз замони бостон то асрҳои миёна таҳқиқ ва мақоми ин бахши фалсафаро дар низоми донишҳои фалсафӣ ва рушди ҷомеа бо далелҳои муътамад исбот намудааст. Ҷолиб он аст, ки муаллифи диссертатсия сарчашмаи фалсафаи амалиро фарҳанги бостонии Шарк арзёбӣ намуда, онро ба ҷараёнҳои фикрии хирадгароёна ва мактабҳои пешазисломии мардумони ориёитабор мерасонад.

Зиндагинома ва мероси илмию фалсафии Қутбиддин Шерозӣ дар зербоби дуюми боби таҳлил гардида, муаллиф оид ба ҳаёту фаъолият ва муҳити фарҳангии иҷтимоии Қутбиддини Шерозӣ маълумоти муфассал дода, робитаи таълимоти ӯро бо мактабҳои илмию фалсафии гузашта нишон ва осори ӯро гурӯҳбандӣ намудааст.

Сарчашмаҳои назариявӣ ва асосҳои таърихии ташаккули андешаҳои Қутбиддин Шерозӣ доир ба фалсафаи амалӣ низ аз ҷониби диссертант мувофиқи мақсад таҳлилу баррасӣ гардида, таъсирпазирӣ, ҳамоҳангӣ ва тафовути таълимоти мутафаккир аз дигар таълимотҳои бостонӣ муосиронаш муайян шудааст.

Дар боби дуюми диссертатсия «Масъалаҳои ахлоқ дар фалсафаи Қутбиддин Шерозӣ» таҳлилу баррасӣ ва аз ҷониби диссертант натиҷагирӣ шудаанд. Муаллиф аз шарҳи мазмуну моҳияти ахлоқ оғоз намуда, аҳамият ва арзиши онро муайян кардааст, ки хеле ҷолиб мебошад. Аз ҳама муҳим он аст, ки таълимоти Қутбиддини Шерозиро доир ба ахлоқ баррасӣ ва онро бо масоли ахлоқии замони муосир қиёс ва муҳимияти онро нишон медиҳад.

Андешаи арзишманди диссертант он аст, ки: «бо дарназардошти организми зинда будани чомеаи инсонӣ ва пайваста дар ҳоли таҳаввулу дигаргуншавӣ қарор доштани он, арзишҳои ахлоқӣ низ хусусияти дараҷавӣ касб менамоянд. Махсусан, дар замони муосир, инсон ба падидаву ҳодиса ва раванди азхуднамоии ҷаҳон бо назари нав нигариста, меъёр ва ченаки муносибатҳои худро тобиши маъноӣ додааст. Ин раванд ба ахлоқ ва муносибатҳои ҷамъиятии инсонӣ муосир бетаъсир нахоҳад монд. Ҷиҳати дарки муҳтаво ва хусусияти ахлоқи асрӣ зарур аст, ки моҳияти раванди глобализатсионӣ ва тағйиротҳои иҷтимоӣ дарк карда шаванд» (с.106-107). Бо ин назари муаллифи диссертатсия мо комилан мувофиқ ҳастем.

Масъалаи тағйирпазир ва фитрӣ будани ахлоқ аз дидгоҳи Қутбиддин Шерозӣ дар зербоби дуюми боби мазкур матраҳ гардида, муаллифи диссертатсия исбот менамояд, ки мутафаккир ба иқтисобӣ ва тағйирпазир будани ахлоқ қоида мебошад. Яъне, масъалаи фитрӣ ва зотӣ будани ахлоқро рад намуда, шаклгирии сифатҳои ахлоқии инсонро дар фаъолиятҳои ҷамъиятӣ мебинад. Дар алоқамандӣ ба фасли дуюм зербоби сеюм таҳия шуда, бисту се сифат ва қавонин (хулқ)-и ахлоқӣ таҳлил ва натиҷагирӣ шудаанд, ки дорои арзиши илмӣ амалӣ мебошанд.

Дар боби сеюми диссертатсия «Фалсафаи манзилдории Қутбиддин Шерозӣ» таҳқиқу таҳлил шуда, муаллиф бо истифода аз усулҳои умумимантиқӣ ва муқоисавӣ онро натиҷагирӣ кардааст. Боби мазкур ҳам аз ҷиҳати назарӣ ва ҳам амалӣ ба талаботи замони муосир мувофиқ, мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Диссертант дуруст қайд менамояд, ки «дар раванди ҷаҳонишавӣ аз ҳар ниҳоди дигар дида оила бештар хусусияти таъсирпазирро ба худ гирифтааст. Мушоҳидаҳо нишон медиҳанд, ки дар чомеаи Ғарб вайроншавии оилаҳо ба маротиб афзоиш ёфта, бештар ҳамзистии бидуни никоҳ густариш пайдо намудааст. Ин падида метавонад чомеаҳои дигарро низ фаро гирифта, нуфузи оилаи суннатиро коҳиш диҳад, ки ба фаноёбии оила ҳамчун ниҳоди тавлидкунанда ва тарбиятгари инсон боис мегардад. Ташаққули никоҳи ҳамчинсӣ ва зиндагӣ бидуни таъсиси оила

омилҳое ҳастанд, ки ҳеҷ гуна сохтор ва низом надошта, функцияҳои асосии ниҳоди мазкурро иҷро карда наметавонанд» (С.213).

Арзиши илмии боби сеюми диссертатсия дар он зоҳир мегардад, ки дар замони муосир, интиқоли ахлоку фарҳанги бегона, пеш аз ҳама ба оила ва муносибатҳои оиладорӣ таъсири худро мерасонанд. Дар вазъияти кунунӣ, андешаҳои мутафаккирони соҳибандеша ва ҳомиёни фарҳанги милли метавонанд садди устувору мустаҳкаме бошанд, то фарҳанги бегона онро убур накунад. Дар ин росто таҳлили муаллифи диссертатсияи тақризшаванда арзиши баланд дошта, шоёни таҳсин мебошад.

Боби чоруми диссертатсияи Амирхон Ш.Т.-ро таҳлилу баррасии андешаҳои сиёсӣ ва иҷтимоии Қутбиддини Шерозӣ ташкил менамояд. Дар ин боб мазмун ва мафҳуми сиёсат, сохти иҷтимоӣ ва сиёсии ҷомеа ва идораи давлат ва ҷомеа дар таълимоти Қутбиддин Шерозӣ таҳқиқ шудаанд. Муаллифи диссертатсия боби мазкурро ҳамчун қисмати сеюми фалсафаи амалӣ ба риштаи таҳқиқ кашида, арзиши таълимоти мутафаккири мавриди назарро ба таври зарурӣ нишон додааст. Аз таҳлили диссертант бар меояд, ки Қутбиддин Шерозӣ «низоми давлатдорӣ инсонмехвар ва дар асоси принципи адолатсолорӣ бунёдшударо тарғиб намуда, хирадмандию маърифатпарвариро асоси мавҷудияти давлатдорӣ меҳисобад» (С.304). Маълум мегардад, ки таълимоти сиёсии Қутбиддин Шерозӣ дорои арзиши баланди илмӣ ва шоистаи таҳқиқ мебошад. Диссертант дар таҳқиқи ин бахш низ ба муваффақият ва мақсади гузоштаи худ ноил гардидааст.

Бо назардошти андешаҳои зикргардида диссертатсияро мусбат баҳогузорӣ кардан мумкин, вале он аз камбудихо низ оро нест. Ба назари мо диссертантро зарур буд, ки ба масъалаҳои зерин диққат диҳад:

1. Диссертант дар зербоби якуми боби аввали диссертатсия ташаккули масоили марбут ба фалсафаи амалиро ба таври муфассал таҳлил намуда, саҳми ҳар як мутафаккиро дар рушди он зикр менамояд, вале ба ташаккули минбаъдаи он таваччуҳи зарурӣ нақардааст. Тақдири фалсафаи амалӣ пас аз Қутбиддини Шерозӣ дар доираи як сархат (абзатс)-и мухтасар: “Андешаҳои

мутафаккирони зикршударо Чалолиддини Давонӣ идома додааст” (С.46), чамъбаст гардидааст. Диссертант, агар ба таври муфассалтар сахми мутафаккирони баъдӣ, аз ҷумла Давониро ошкор мекард, сифати кор хубтар мешуд.

2. Дар боби дуюми диссертатсия муаллиф масъалаи мазмун ва моҳияти ахлоқро ба миён гузошта, баҳси чолиб ороствааст. Аз ҷумла, андешаҳои М. Исоевро таҳлил ва баррасӣ намуда, иброз медорад, ки масъалаи гузошташуда ба дараҷаи зарурӣ коркард нашуда, қонеъкунанда нест (с.110), вале фикри худро низ ба таври масъалагузорӣ ва бечавоб пешниҳод менамояд.

3. Боби сеюмо диссертант таҳлили муфассал карда, таълимоти мутафаккиро бо муҳити фарҳангии замони муосир ва масоили оиладорӣ муқоиса намуда, натиҷагирӣ ва баҳогузорӣ кардааст, аммо истифодаи адабиёти навин ва соҳавӣ камтар ба назар мерасад. Ба андешаи мо, диссертант аз асарҳои таҳқиқотии нав доир ба оила истифода мекард, арзиши кори илмӣ боз ҳам дучанд мешуд.

Эродҳои баёнгардида хусусияти тавсиявӣ дошта, арзиши рисолаи доктории Амирхон Ш.Т.-ро қоста намегардонанд. Рисола таҳқиқоти баанҷомрасида буда, муаллиф ба ҳадафи гузоштаи худ ноил гардидааст.

Мазмуну мундариҷаи диссертатсия ба талаботи муқарраргардида ҷавобгӯ мебошад. Автореферати диссертатсия ва мақолаҳои нашрнамудаи муаллиф муҳтавои асосии диссертатсияро пурра ифода менамоянд. Мавзӯ, ихтисоси илмии интихобшуда, мазмуну мундариҷаи диссертатсия ва мақолаҳои ҷопнамудаи довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ ба шиносномаи ихтисоси Шуроӣ диссертатсионии 6D.KOA-029 барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои фалсафа, аз рӯи ихтисоси 09.00.03 - таърихи фалсафа мувофиқат менамояд. Диссертатсия аз рӯи натиҷаҳои назариявӣ, хулосаҳои илмӣ, тавсияҳои амалӣ ва сатҳу сифати таҳияи худ ба талаботи муқаррар намудани Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ аст.

Хулоса, дар асоси таҳлил ва фикрҳои овардашуда натиҷагирӣ кардан мумкин аст, ки диссертатсияи Амирхон Шоҳхусайн Талбонӣ дар мавзӯи «Фалсафаи амалии Қутбиддин Шерозӣ» ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дараҷаи илмии доктори илмҳои фалсафа аз рӯйи ихтисоси 09.00.03 – таърихи фалсафа мебошад.

Тақриз дар маҷлиси кафедраи фанҳои ҷомеашиносии Донишгоҳи техникийи Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ – 22-юми ноябри соли 2023, суратмаҷлиси №4 муҳокима ва тасдиқ гардидааст. Дар маҷлиси кафедра 13 нафар иштирок намуданд. Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор» - 13 нафар, «муқобил» - нест, «бетараф» - нест.

Омодасозии лоиҳаи тақриз: д.и.ф., профессори
кафедраи фанҳои ҷомеашиносӣ

Раҳимов М.Ҳ.

Раисиқунанда: мудирӣ кафедраи фанҳои
ҷомеашиносии Донишгоҳи техникийи
Тоҷикистон ба номи академик
М.С. Осимӣ н.и.т., дотсент

Шарофов Э.У.

Котиб: н.и.ф., муаллими калони
кафедраи фанҳои ҷомеашиносӣ

Мамурова Г.Қ.

Имзои Шарофов Э.У. ва Раҳимов М.Ҳ.-ро тасдиқ менамоям
Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои
махсуси ДТТ ба номи М.С. Осимӣ

Қодирзода Н. Ҳ.

Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, к. акад. Раҷабовҳо, 10.

Тел: 992(37)221-35-11. Email: info@mail.tj. www@mail.tj